

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 303.446.4

Б.А. Канівець,

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

KanivetsBA@gmail.com

СПОСІБ ДІЇ ПОНЯТЬ "ВИКЛИК" І "ВІДПОВІДЬ" В ІСТОРІОСОФІЇ А. ТОЙНБІ

У статті на основі історіософської концепції А. Тойнбі розкритий спосіб дії понять "виклик" і "відповідь". Проаналізовано розуміння британським дослідником сутності процесу історичного розвитку. Розглянуто такі характеристики як сила для "виклику" і ефективність для "відповіді".

Визначена трансформація понять "виклик" і "відповідь" у парадигмально-категоріальне співвідношення "виклик-і-відповідь".

Звертаючись до витоків понять "виклик" і "відповідь", слід у першу чергу згадати англійського історіософа і історика А. Тойнбі, який власне ввів зазначенні поняття у науковий обіг. Проте, ця визначна постать недостатньо досліджена не тільки в Україні, а й загалом на усьому пострадянському просторі. Бракує як ґрунтовних досліджень історіософської концепції англійського мислителя, так і перекладів його основних праць. До того ж в історіософії британського дослідника поняття "виклик" і "відповідь" постають не лише позначенням критичних ситуацій, а й спробою пояснення процесу історичного розвитку, і методом історіософського дослідження історичної дійсності.

Проблема пояснення процесу історичного розвитку здавна хвилювала багатьох дослідників. Це пов'язане насамперед із тим, що за допомогою вирішення цього питання можливим стає прогнозування можливих варіантів подальшого історичного розвитку, тобто майбутнього. У історіософії А. Тойнбі поняття "виклик" і "відповідь" власне і є тим механізмом завдяки якому взагалі можливий процес історичного розвитку.

Під час аналізу способу дії понять "виклик" і "відповідь" в історіософії А. Тойнбі доречно звертатись, у першу чергу, до праць самого англійського мислителя. Насамперед, це "Дослідження історії" у 12-ти томах, також варто звернути увагу й на такі праці як, "Цивілізація перед судом історії", "Про характер цивілізаційних змін" та інші. Заслужовує на увагу й так звана "тойнбіада" (полеміка навколо творчості А. Тойнбі), зокрема критика ідей британського дослідника П. Сорокіним, Д. Уілкістоном, У. Макнейлі, Дж. фон дер Мулем, М. Перрі та рядом інших західних дослідників. Варто звертатись і до ряду російських авторів, наприклад В. Уколової, Я. Шемякіна, Є. Рашковського та інших.

Метою дослідження є історико-філософський аналіз способу дії понять "виклик" і "відповідь" в історіософії А. Тойнбі.

Поняття "виклик" і "відповідь" в історіософській концепції англійського мислителя необхідно розглядати у двох аспектах: як окремі, відносно незалежні, але до певної міри взаємопов'язані поняття і як певне діалектичне парадигмально-категоріальне співвідношення "виклик-і-відповідь".

У суспільно-історичному контексті "виклик" розуміється як певна історична ситуація, яка покликана призвести до змін в умовах існування суспільства. Ця зміна ("виклик") зумовлює якраз не покращення, а погіршення умов існування соціуму. На думку британського дослідника, сприятливі географічні, кліматичні і соціальні умови навколишнього середовища не можуть сприяти прогресивному розвитку суспільства і, навпаки, достатньо високий рівень умов оточуючого середовища зумовлює "повернення до природи", тобто регрес, або у кращому випадку статичний стан. Згідно з історіософією А. Тойнбі для того, щоб розпочався процес розвитку, суспільство повинно отримати певний поштовх. Суспільство, котре не зазнало такого поштовху, не відчуває внутрішньої необхідності в змінах, у руйнуванні звичаю, в ускладненні й диференціації своєї структури. "Виклик" є певним стимулюючим фактором, необхідною передумовою для пристосування до погіршених умов існування, а відтак передумовою розвитку соціальної системи. Натомість "відповідь" є самим процесом пристосування, тобто початком процесу розвитку. Погіршення і пристосування ("виклик" і "відповідь"), в історіософській концепції англійського мислителя, постають необхідною умовою будь-якого суспільного розвитку. У такому розумінні вони стають рушіями історичного процесу, згідно з термінологією британського дослідника процесів генези, прогресивного розвитку, надлому, деградації і дезінтеграції суспільств.

Для глибшого розуміння вищезазначених процесів, необхідно звернути увагу ще принаймні на дві складові історіософської концепції А. Тойнбі, а саме: на розуміння британським дослідником сутності процесу історичного розвитку і механізму дії понять "виклик" і "відповідь".

Іманентною характеристикою будь-якого розвитку А. Тойнбі визначає динамізм, протилежним якого є стан статичності. Статичність – це ознака відсутності розвитку, як прогресивного, так і регресивного. Будь-яка система, котра перебуває у статичному стані, не зможе розвиватись без переходу до стану динаміки. Зокрема й історичний розвиток розуміється англійським мислителем як зміни і рух. Проте, це не лінійний, прогресивний рух, який британський дослідник характеризує як "образ чарівної бобової стеблини з казки, котра пробиває землю і росте догори, не даючи паростків і не ламаючись під дією своєї власної ваги, доти, доки не вдариться головою в небо" [2: 85]. Адже, англійський мислитель визначає історичний розвиток, як циклічний рух, котрий характеризується як чергування регресу – прогресу – регресу – прогресу ... і так до нескінченності. "Доки цивілізації протистоять натиску часу, вони еволюціонують. Вони динамічні; вони знають злети і падіння, вони зливаються і діляться; і як відомо будь-якому студенту, вони також зникають і їх ховають піски часу" [3: 50]. Історичний розвиток, для А. Тойнбі, не пряма висхідна лінія, а зміна дискретності існування людства, коли кожний момент руху є початком наступного моменту і в той же час самоідентифікована, внутрішньо завершена сутність.

Для означення прогресивного розвитку А. Тойнбі використовує поняття "ріст". Останній, на його думку, характеризується не територіальним розширенням суспільства чи технологічним зростанням, а "етерифікацією" і "трансференцією". "Етерифікація" розуміється англійським мислителем як загальноцивілізаційний процес заміни більш складних систем на простіші. Наприклад, заміна ієрогліфічного письма абетковим, використання механічної сили автотранспорту замість фізичної сили тварин, електронної пошти замість гінця та інше. На думку британського дослідника, етерифікація простежується в найрізноманітніших сферах буття соціуму: "У морфологічних поняттях етерифікація проявляється як закон прогресуючого спрощення, в біологічних поняттях вона виявляється як *Salvus Naturae* (стрибок Природи); у філософських поняттях це переорієнтація з макрокосму на мікркосм; у релігійних поняттях – переселення душі з диявольського світу плоті в Царство Боже" [2: 241]. "Трансференція" характеризується англійським мислителем як переміщення дії механізму "виклик-і-відповідь" з однієї площини в іншу, із зовнішньої у внутрішню, де дія механізму "виклик-і-відповідь" може знайти альтернативну сферу. Загалом трансференцію слід охарактеризувати як переміщення дії механізму "виклик-і-відповідь" із зовнішньо орієнтованих систем до глибинної внутрішньої сутності системи. У суспільно історичному контексті – це переміщення дії "виклику-і-відповіді" із зовнішнього оточення у внутрішню соціальну систему суспільства. Згідно з історіософією англійського мислителя, кожний новий "виклик" і "відповідь" на нього повинні переносити свою дію в напрямку духовних сутностей суспільства. На думку британського дослідника, саме "трансференція" є основною характеристикою прогресивного розвитку.

Згідно з таким розумінням процесу історичного розвитку, "виклик" і "відповідь" є поштовхом не лише до прогресивного, а й до регресивного розвитку. Це пов'язано з такими характеристиками понять "виклику" і "відповіді", як сила для "виклику" і ефективність для "відповіді". Сила "виклику" розуміється англійським мислителем як міра зміни структури тієї системи, на яку безпосередньо діє певний "виклик". Натомість ефективність "відповіді" є мірою адекватності й сили реакції системи на зміну її структури. У суспільно-історичному ракурсі сила "виклику" – це міра змін умов існування певного суспільства, на котре безпосередньо діє "виклик". А ефективність "відповіді" характеризується як міра адекватності та сили реакції суспільства на зміну умов існування, означену вище як "виклик". На жаль, А. Тойнбі не розробив якихось конкретних параметрів виміру сили "виклику" і ефективності "відповіді". Британський дослідник розглядав характеристики "виклику" і "відповіді" на основі конкретно-історичних підтверджених фактів.

Оскільки "виклик" є стимулом, то чим сильніший "виклик", тим сильніший і стимул. Тобто, потужний "виклик" означає максимально сприятливу передумову для прогресивного розвитку суспільства. Недостатньо сильний "виклик" зумовлює легке стимулювання процесу розвитку, "виклик" невеликої сили або буде проігнорованим, або "відповідь" на нього буде такої ж малої сили і це не призведе до яких-небудь кардинальних змін системи, що, у свою чергу, або залишить систему в стані статичності, або розпочнуться процеси надлому, деградації і дезінтеграції. Проте існує деякий ступінь сили "виклику", перевищення якого спричинить негативні наслідки. А. Тойнбі називає його "оптимум". "Виклик" сила якого перевищує "оптимум", хоча і є потужним стимулом, але "відповідь" потребує такого напруження "життєвих сил" цивілізації, що в подальшому таке суспільство вже не здатне до нових "відповідей" на "виклики" середовища, а відтак воно переходить до стану регресивного розвитку. У такому ракурсі важливого значення набуває "закон компенсації". Цей закон вказує на те, що надмірна сила "виклику" може бути компенсована за рахунок сприятливих умов

внутрішнього або зовнішнього середовища. "Закон компенсації" спрацьовує завдяки тому, що природно-соціальному середовищу іманентно притаманна подвійність. Тобто, "виклик" природного середовища може бути компенсований сприятливим соціальним середовищем, а "виклик" соціуму – відсутністю "викликів" природи. Так, "виклик" неродючої землі може компенсуватись через відсутність зазіхань на цю землю з боку оточуючих суспільств, бо неродюча земля є некомфортною для розвитку суспільства. У свою чергу, постійний тиск з боку означених вище суспільств може бути компенсований за рахунок сприятливих природних умов. Тобто, для досягнення "викликом" максимальної ефективності сила вже скомпенсованого "виклику" повинна відповідати "оптимуму". Така постановка проблеми сили "виклику" була названа англійським мислителем "золота середина". Згідно з вищесказаним, можна окреслити таку схему співвідношення сили "виклику" і процесу історичного розвитку: недостатньо сильний "виклик" – статичність або регресивний розвиток; надмірно сильний "виклик" – процеси надламу, деградації і дезінтеграції (регрес); "виклик" сила якого дорівнює оптимуму – прогресивний розвиток.

Ефективність "відповіді" та й загалом її настання, безпосередньо залежить від двох факторів, а саме: сили "виклику" і наявності в суспільстві "творчої меншості". Щодо сили "виклику", можна навести схему за аналогією із схемою співвідношення сили "виклику" й процесу історичного розвитку. Недостатньо сильний "виклик" – недостатньо ефективна "відповідь", або її відсутність; занадто сильний "виклик" – неефективна "відповідь"; виклик, сила якого відповідає "оптимуму" – повністю ефективна відповідь. Також А. Тойнбі виділяє групу "відповідей", які можна характеризувати і як ефективні, і як неефективні. Такі відповіді англійський мислитель називає "відповіді, здійсненні за допомогою ривка". "Відповіді, здійсненні за допомогою ривка" визначаються британським дослідником як "відповіді", які, з одного боку, досягають повної ефективності, але з іншого – сам ривок вимагає надзвичайно великого напруження сил суспільства, що у свою чергу призводить до перенапруження життєвих сил суспільства, внаслідок чого воно втрачає здатність відповідати на нові "виклики" середовища. Отже, "відповіді, здійсненні за допомогою ривка", можна кваліфікувати як повністю неефективні, тому що їх наслідками в кінцевому результаті є руйнація суспільства, або в кращому випадку стан стагнації.

Згідно з історіософією А. Тойнбі, "відповідь" реалізує не все суспільство, перед яким постає "виклик", а лише його невелика частина. Цю невелику частину суспільства англійський дослідник називає "творча меншість". Загалом британський мислитель диференціює будь-які суспільства на "творчу меншість" і "пасивну більшість". "Творча меншість" розуміється як невелика група людей у суспільстві, котра наділена так званим "життєвим поривом". Лише вона, на думку британського дослідника, здатна до переходу від стану статичності до динамічного стану, за термінологією А. Тойнбі від стану пасивності "Інь" до стану активності "Ян", і лише "творча меншість" здатна до здійснення творчих актів. "Слід додати, що творчі особистості в будь-яких умовах складають у суспільстві меншість, але саме ця меншість і наповнює соціальну систему новим життям. У кожній цивілізації, навіть у періоди найбільшого росту, величезні маси населення так і не виходять із стану стагнації, подібно до примітивного суспільства, яке перебуває у стані постійного застою, тому що переважна більшість представників будь-якої цивілізації нічим не відрізняється від людини примітивного суспільства" [2: 260]. Проте в дії понять "виклик" і "відповідь" має значення не лише "творча меншість", а й "пасивна більшість", яка бере участь у процесі розвитку через механізм мімезису. Мімезис розуміється як соціальне наслідування "пасивною більшістю" "творчої меншості". Для того, щоб механізм мімезису був задіяний, потрібно, щоб "виклик" був настільки значимим для усього суспільства, щоб привернути увагу не лише "творчої меншості", а й "пасивної більшості". Мімезис проявляється як у примітивних суспільствах, так і в цивілізаціях, але спрямування дії механізму мімезису для цих суспільств різне. У примітивних суспільствах мімезис спрямований на минуле, проявляється в наслідуванні старійшин і консерватизмі, тобто стає запорукою стабільності суспільства, збереження сталих норм, традицій, звичаїв. Мімезис у цивілізацій, навпаки, має спрямування на наслідування "творчої меншості", яка є джерелом змін та інновацій. В обох цих випадках, мімезис є тим механізмом, який об'єднує в єдине ціле детерміноване суспільство. Таким чином, для надання успішної "відповіді" на "виклики" середовища, окрім "виклику" сила якого дорівнює оптимуму й наявності в суспільстві "творчої меншості", потрібна ще й дія механізму мімезису.

Мімезис повинен здійснюватися на засадах авторитету, а не сили. Мімезис є тим механізмом, що об'єднує в єдине ціле розділене суспільство. Проте, коли "творча меншість" втрачає свій авторитет, вироджується, починає "спочивати на лаврах", відбувається поділ суспільства на дві антагоністичні групи: "панівну меншість" та "внутрішній пролетаріат". Такий поділ є ознакою надламу суспільства і його швидкої деградації й дезінтеграції. "Тойнбі не заперечує принцип іманентних змін у соціальних і культурних системах; його пояснення генези, розвитку і наступної дезінтеграції, "життя і смерті", флуктуації цивілізацій в основному "іманентно" за характером, особливо у висновку, що цивілізації

ще зають шляхом самовбивства, а не вбивства" [1: 25]. Проте, такий сценарій цивілізаційного розвитку характеризується не лише драматизмом. "Внутрішній пролетаріат" у відповідь на постійні виклики з боку "панівної меншості" може спромогтись створити "вселенську церкву", яка, у свою чергу, може стати "фундаментом" для створення нової цивілізації. Таким чином, "внутрішній пролетаріат" закладає підвалини для формування нового суспільного утворення, "сестринського" щодо старого. У контексті цього важливим є "обмін ролями" меншості і більшості. Творчою, замість меншості, стає більшість. До того ж створення "вселенської церкви" є одним з найбільших можливих творчих актів. На думку А. Тойнбі, за допомогою такої "відповіді" на "виклики" панівної меншості виникло більшість сучасних релігій світу, зокрема такі релігії як буддизм, християнство, іслам та інші.

Таким чином, у контексті процесу історичного розвитку, окремі, відносно незалежні, хоча й до певної міри взаємопов'язані поняття "виклик" і "відповідь" трансформуються в єдину нерозривну сутність, співвідношення "виклик-і-відповідь". Адже без "виклику" неможлива й "відповідь", а без "відповіді" "виклик" втрачає сенс свого існування. Поняття "виклик" і "відповідь" як парадигмально-категоріальне співвідношення "виклик-і-відповідь", в історіософії А. Тойнбі, постає певним вселенським законом прямої дії, якому підкоряється будь-який біологічний і соціальний розвиток, як прогресивний, так і регресивний. Дане співвідношення є тією діалектичною сутністю, яка приводить і мікро-, і макрокосмос у рух. Без дії цього закону світ буде постійно перебувати в метафізичному стані, стані абсолютної незмінності та "гармонії", стані стагнації.

Згідно з А. Тойнбі, "виклик і відповідь" окремо один від одного зумовлюють лише перехід до стану динаміки. Для підтримання розвитку, необхідне постійне повторення "викликів", а отже і "відповідей" на них. До того ж, як відповідь на одне питання повинна породжувати принаймні два нових питання, так і "відповідь" на "виклик" для продовження росту повинна породжувати нові "виклики" середовища. Таким чином, співвідношення "виклик-і-відповідь" в умовах прогресивного розвитку трансформується у співвідношення "виклик-і-відповідь-і-виклик...". Завдяки дії такого співвідношення суспільство постійно перебуває у стані динаміки. Тільки постійне повторення "викликів" і "відповідей" на них може забезпечувати будь-який розвиток. Але регресивний розвиток є теж динамічною дією, тому для того, щоб суспільство розвивалось по висхідній, потрібна ще й дія механізму трансференції. Кожний новий "виклик" і кожна нова "відповідь" повинні переносити дію механізму "виклик-і-відповідь" з зовнішнього природного оточення у внутрішнє соціальне середовище суспільства. "Виклики" повинні народжуватись не ззовні, а всередині соціальної системи. "Відповіддю" на такі внутрішні "виклики" соціуму повинні стати, на думку А. Тойнбі, внутрішня самоартикуляція чи самодетермінація суспільства. "Таким чином, сучасна магістраль кидає людині виклик вже не технологічного характеру, а психологічного. Минулий виклик фізичної відстані перетворився, таким чином, у новий виклик людських відносин – між водіями, котрі, навчившись "знищувати" відстань, постали перед небезпекою знищити один одного" [2: 249]. Оскільки, на думку британського дослідника, найглибиннішою внутрішньою сутністю будь-яких "homo" систем, як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, є прагнення сходження до Бога, тому і трансференція повинна полягати в переміщенні з "мирської" площини до "божественної", від "Граду земного" до "Граду Божого". Розвиток цивілізації, згідно з цим, – це її прогресивне внутрішнє самовизначення або самовираження, що є переходом від менш розвиненої до більш "високої" релігії і культури. Коли в суспільстві починається повернення до "мирського", поклоніння матеріальним цінностям, а не духовним, в такому суспільстві неодмінно починається і занепад.

Загалом увесь минулий і подальший прогрес людства А. Тойнбі пов'язує з "вищими" релігіями. У даному контексті його концепція наближується до філософії історії А. Августина. Вони обидва підкреслюють негативність "поклоніння" відносним матеріальним цінностям замість духовних і єдиний "шлях спасіння" вбачають у зверненні до Бога через посередництво церкви. До того ж і А. Тойнбі, і А. Августин основою суспільства визнають духовні, а не політичні інститути, а єдиною істинною метою історії для них є поступове сходження до Бога. Проте для англійського мислителя "божественне втручання" обмежується лише "викликом", до того ж "викликом" природного середовища та й те переважно на початковому етапі існування цивілізації. Тому "відповідь" на "виклик" надає саме суспільство, а відмінності між різними суспільствами призводять до відмінностей у "відповідях" цих суспільств на одні і ті ж "виклики". Тобто, суспільство саме обирає той варіант "відповіді" на "виклики" середовища який вважає найбільш вдалим. Так в А. Тойнбі з'являється категорія "свобода вибору", на противагу "сліпій долі" О. Шпенглера. Для останнього: "...доля володарює над усією картиною світу історії" [5: 186] і будь-який культурно-історичний тип приречений на загибель: "У народженні вже присутня смерть" [5: 189]. За словами В. Уколової: "Сьогодні стало очевидним, що філософія Тойнбі не є ані пророцькою, ані бездоганною, але без неї неможливо уявити ментальність ХХ століття. Сучасник Тойнбі німецький філософ Ясперс стверджував: "Історія має глибокий зміст, але він недосяжний для людського пізнання". Тойнбі

показав доступними йому засобами, що історія відкрита для пізнання і що людство спроможне дати гідну Відповідь на вселенський Виклик" [2: 13].

"Виклики" багатоманітні настільки, наскільки багатоманітний світ: хвороба є "викликом" для організму індивіду, смерть батьків є "викликом" для дітей, напад агресора є "виклик" для держави, тероризм є "викликом" людству, всі природні, економічні, соціальні, культурні катаклізми є "викликами" для суспільства і так далі. "Відповіді" характеризуються такою ж багатоманітністю. На один і той же "виклик" можуть бути дані абсолютно різні "відповіді", деякі "відповіді" можуть бути настільки унікальними, що вони будуть єдиними у своєму роді. Згідно з вищесказаним, однією з основних рис історії, у А. Тойнбі, є її варіативність і альтернативність. "Альтернативність стає у А. Тойнбі не зовнішньою, а сутнісною характеристикою історичного процесу. У своєму підході до цього питання А. Тойнбі епохи написання "Дослідження історії" безпосередньо випередив одну з найважливіших особливостей світогляду прибічників формування нової наукової парадигми. Так, картина світу, яка створювалась І. Пригожиным і його однодумцями, особливо в контексті "точки біфуркації" як поворотного моменту в розвитку переважної більшості систем нашого Всесвіту, спирається на принципи альтернативності і багатоваріантності розвитку" [4: 62].

Загалом спосіб дії механізму "виклик-і-відповідь" надає суспільству "свободу вибору" варіантів "відповіді" на "виклики" середовища. До того ж для розвитку суспільства важливі і природні, і економічні, і соціальні, і психологічні, і духовні "виклики". Звідси й багатоманітність детермінацій, які діють на суспільство протягом історії. Таким чином циклічна схема життєвого циклу суспільств народження – прогресивний розвиток – надлам – деградація – дезінтеграція позбавляється напередвизначеності і фаталізму. На думку А. Тойнбі, суспільство теоретично не приречене на загибель, зникнення суспільства імовірно, але не неминуче. Суспільство, як і окрема людина, має деякі вади: воно не може прогнозувати свій подальший розвиток на сторіччя вперед, далеко не завжди враховує попередні прорахунки, не повною мірою розуміє сутність процесів і механізмів історичного розвитку, "творча меншість" з часом перетворюється на "панівну меншість" яку охоплюють обмеженість і егоїзм, "пасивна більшість" консервативна й інертна. Це призводить до загибелі суспільств. Проте, якщо одна людина здатна подолати надлам, то і суспільство в цілому може перейти на новий ступінь розвитку. На думку британського дослідника найбільш цьому має сприяти єдина синкретична релігія майбутнього, дійсно "вселенська церква", яка об'єднає людство у єдину цивілізацію і створить передумови для встановлення "Царства Божого" на землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Тойнбі А.Дж. Диалог из 1960-х / А.Дж. Тойнби, П.А. Сорокин; [пер. с англ. Н.В. Романовский] // Социологические исследования. – 2004. – № 10. – С. 14-26.
2. Тойнби А.Дж. Постижение истории. Сборник / Тойнби А.Дж.; [пер. с англ. Огурцов А.П., вступ. ст. Уколовой В.И., зак. ст. Рашковского Е.Б.]. – М.: Прогрес, 1991. – 736 с.
3. Хантингтон Самюэль. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; [пер. с англ. Т. Велимеева]. – М.: АТС: АТС МОСКВА, 2007. – 571, [5] с. – (Philosophy).
4. Шемякин Я.Г. Смена парадигм в современном российском культурно-историческом контексте (размышления о "Постижении истории" А. Тойнби) / Я.Г. Шемякин // Общественные науки и современность. – 1993. – № 2. – С. 52-62.
5. Шпенглер О. Закат Европы / Освальд Шпенглер; [авт. вступ. ст. А.П. Дубнов, авт. комментариев Ю.П. Дубнов]. – Новосибирск: ВО "Наука". Сибирская издательская фирма, 1993. – 592 с.

Матеріал надійшов до редакції 30.06. 2008 р.

Канівець Б.А. Спосіб действия понять "вызов" и "ответ" в историософии А. Тойнби.

В статье на основе историософской концепции А. Тойнби раскрыт способ действия понятий "вызов" и "ответ". Проанализировано понимание британским историософом сущности процесса исторического развития. Рассмотрены такие характеристики как сила для "вызова" и эффективность для "ответа". Определена трансформация понятий "вызов" и "ответ" в парадигмально-категориальное соотношение "вызов-и-ответ".

Kanivets B.A. Mode of Action of "Challenge" and "Response" Notion in A. Toynbee Historiosophie.

The article deals with the mode of action of "challenge" and "response" notion on the basis of A. Toynbee historiosophic conception. The British historiosopher understanding of the essence of the historic development process is analyzed. Such characteristics as strength for "challenge" and effectiveness for "response" are considered. The transformation of "challenge" and "response" notion in the paradigm-categorical correlation "challenge-and-response" is defined.